

Література:

1. Китаев-Смык Л.А. Сознание и стресс: Творчество. Совладание. Выгорание. Невроз. – М.: Смысл, 2015. – 768 с.
2. Китаев-Смык Л.А. Организм и стресс: стресс жизни и стресс смерти. – М. : Смысл, 2019. – 464 с.
3. Кодлубовська Т.Б. Психофізіологічні механізми регуляції функціональних станів співробітників правоохоронних органів. : Дис. докт. наук. – Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Київ, 2020.
4. Психолого-корекційний практикум травм війни [Текст] : навч. посіб. / Іван Сулятицький, Катерина Островська, Василь Осьодло [та ін.]; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Нац. ун-т оборони України ім. Івана Черняховського. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. – 395 с. : рис. – Бібліогр.: с. 340-357. – 300 прим. – ISBN 978-617-10-0525-9
5. Стрес-асоційовані розлади здоров'я в умовах збройного конфлікту / В. С. Гічун, А. Г. Кириченко, В. М. Корнацький [та ін.]. – Дніпро : Акцент ПП, 2019. – 323 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-041-4-4>

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА ТА СПОРТ ЯК ВАЖЛИВІ ДІЄВІ ЗАСОБИ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Дейнеко А. Х.

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Харківська державна академія фізичної культури*

Рябченко О. В.

*старший викладач
Харківська державна академія фізичної культури*

Шевчук О. К.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківська державна академія фізичної культури
м. Харків, Україна*

Термін «особистість» (від лат. persona) має давнє походження. Первісно у це поняття був включений зовнішній, поверхневий соціальний образ, який індивідуальність приймає, коли грає певні

життєві ролі – якась «личина», суспільне обличчя, повернене до оточуючих. Поняття «особистість» допомагає охарактеризувати в людині соціальну основу її життєдіяльності, ті властивості і якості, які людина реалізує в соціальних зв'язках, соціальних інститутах, культурі, тобто в суспільному житті, в процесі взаємодії з іншими людьми [3, с. 167; 4, с. 232]. Поняття особистості показує, як в кожній людині індивідуально відображаються соціально значимі риси і проявляється її сутність як сукупність всіх суспільних відносин [3, с. 168].

Поняття «особистість» широко використовується як у різних суспільних науках, так і в повсякденному житті. Коли характеризують людину, то говорять про неї або як про особистість, або як про індивіда, або як про індивідуальність. Вихідним є поняття «людина». Конкретну людину з усіма її характерними ознаками позначають поняттям «індивід». Поняття «особистість» більш вузьке ніж поняття «людина». Особистість визначається мірою накопичення суспільного досвіду і мірою віддачі суспільству, посильного внеску в скарбницю матеріальних і духовних цінностей. Щоб стати особистістю, людина повинна в діяльності, на практиці проявляти, розкривати свої внутрішні властивості, закладені природою і сформовані в ній життям і вихованням [5, с. 32; 11, с. 346]. Слід зазначити, що практична діяльність є також основою формування особистості. При визначенні поняття «особистість» необхідно враховувати її основні властивості (основні життєві потреби, інтереси, ідеали, темперамент, характер), які, залежно від взаємозв'язку і співвідношень між собою, створюють структуру особистості. У структурі особисті Степанов О. М. і Фіцула М. М. [11, с. 352] виділяють наступні якості: гармонійність, цілісність, широту і глибину, функціональний профіль, тобто співвідношення різних властивостей між собою. Отже, розвиток особистості – це процес кількісних та якісних змін в організмі людини.

Авторами Андрущенко В. П. і Горлач Н. І. [1, с. 122] показано, що соціологія особистості зосереджується на трьох основних проблемах. По-перше, вивченні особистості як елемента, творця і представника соціальних спільнот і соціальних інститутів. Кожен індивід є людиною, але не кожен – особистістю. Особистістю не народжуються, – нею стають. Індивід є висхідним пунктом для розвитку в людині особистості, а особистість – це підсумок розвитку індивіда, найповніше уособлення всіх людських властивостей. По-друге, аналізі особистості як об'єкта соціальних відносин (особистість є конкретним виразом суті людини, але й одночасно втіленням соціально значущих рис і властивостей даного суспільства та його культури). Немає людини і особистості «взагалі» – обидві вони чітко ідентифікуються з певним

суспільством, конкретною спільнотою і нормами та цінностями культури. По-третє, розгляді особистості як суб'єкта суспільних відносин – включення особистості у суспільство здійснюється через її входження до різноманітних соціальних спільнот, прошарків і груп. Саме вони є основним шляхом сполучення суспільства і людини протягом усього її життя.

Аналіз науково-методичної літератури показав, що фізична культура та спорт – важливі дієві засоби виховання особистості [2, с. 201; 5, с. 33; 7, с. 402; 8, с. 37; 10, с. 203]. Слід відмітити – спортивна діяльність не повинна зводитись до розуміння її лише як тренувального процесу або участі в змаганнях. Рухова активність, яка лежить в основі особливостей особистості сприяє: формуванню в людини уявлень про рухові можливості свого власного тіла; розвитку спостережливості, оскільки спортивна діяльність вимагає зосередження уваги на умовах, які супроводжують рух, а також швидкого переключення уваги на різного роду подразники; розвитку швидкості орієнтації, так як більшість видів спорту виробляють здатність до адекватної зміни поведінки в залежності від умов, які виникли; розвитку мислення, оскільки спортивна діяльність є творчою. Окрім того, тренувальне заняття дозволяє створювати виховні ситуації, що можливо при проведенні рухливих ігор, змагань, виконанні суспільних доручень, підготовці спортивного інвентарю, самостійному проведенні розминки тощо [2, с. 323].

Спортивна діяльність за своєю природою має суттєвий вплив на емоційну сферу особистості. Тому спорт є важливим чинником формування почуттєвого компонента моральних якостей спортсмена, а завданням залишається поєднати спрямованість виховної діяльності тренера із потенціалом спортивно-тренувальної діяльності учнів з метою виховання моральних почуттів та емоцій [12, с. 69]. Взагалі формування морально-вольових якостей складає невід'ємну частину підготовки будь-якого спортсмена. На думку Д. Качуровського (2012), високий рівень морально-вольової готовності забезпечує міцну основу для психологічної підготовки спортсмена в цілому. З якісною морально-вольовою підготовкою сполучене також успішне вирішення проблеми розвитку мотиваційної сфери спортсмена. Актуалізація й підтримка моральної орієнтації спортсмена щодо своєї діяльності суттєво змінює те психосоматичне тло, на якому відбувається розвиток спортсменом власних фізичних якостей, освоєння ним техніки рухових дій, навчання стратегії змагальної боротьби [6, с. 53].

Формування особистості юних та дорослих спортсменів тісно пов'язане із самовихованням. Аналізуючи свої вчинки, ставлячи перед собою значні цілі, спортсмен свідомо виховує в собі бажані якості особистості. Найперше вольові якості та риси характеру: рішучість,

смівливість, наполегливість, дисциплінованість тощо. Більше того, на думку Платонова В. Н. успіх у спорті значною мірою залежить від індивідуальних психологічних особливостей спортсмена, а конкретні види спорту пред'являють до нього певні вимоги і разом з тим формують якості особистості, необхідні для успішного здійснення змагальної діяльності [9, с. 632]. Отже, спорт дозволяє свідомо, цілеспрямовано і вельми ефективно впливати на найрізноманітніші фізичні, психічні, духовні якості і здібності спортсмена, і як діяльність відновлює певні базові механізми формування особистості, включає індивіда у соціальні спільноти і громадські організації, як повноправного члена суспільства і формує певні соціальні відносини [5]. У зв'язку з цим Цимбалюк І. М. відмічає, що формування особистості є результатом включеності людини до існуючої системи соціальних відносин шляхом засвоєння нею соціальних функцій, а також усвідомлення своєї приналежності до соціуму [13, с. 146].

Таким чином, особистість як поняття містить у собі, окрім внутрішнього об'єднання, ще й активне ставлення до навколишнього світу, що ґрунтується на індивідуальній переробці зовнішніх впливів. При цьому, спорт виступає не тільки як засіб покращення фізичного розвитку, зміцнення здоров'я, а в поєднанні з іншими засобами виховання сприяє всебічному розвитку людини. Він впливає на моральні якості, розвиток волевої та емоційної сфер людини, естетичних і етичних уявлень і потреб.

Література:

1. Андрущенко В. П., Горлач Н. И. Социология: наука об обществе: учебное пособие. Харьков: 1996. 688 с.
2. Волков Л. В. Теория и методика детского и юношеского спорта. Киев, Олимпийская литература. 2002. 295 с
3. Гогунев Е.Н., Мартыанов Б.И. Психология физического воспитания и спорта: учеб. пособие. Москва: Издательский центр «Академия», 2000. 288 с.
4. Дейнеко А. Х., Красова І.В. Загальна характеристика поняття особистості та вплив спортивної діяльності на її формування // Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції. 30-31 березня 2018 р., м. Дніпро. Частина II. / Наук. ред. О.Ю. Висоцький. Дніпро, 2018. С. 232-234.
5. Дейнеко А.Х., Біленька І.Г., Красова І.В. Особливості впливу спортивної діяльності на формування особистості людини. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук в Україні та країнах ЄС» м. Люблін, Республіка Польща 25-26 вересня 2020 р. С. 31-34.

6. Качуровський Д. О. Світоглядна і морально-вольова підготовка як завдання виховної роботи у сучасному спортивному плаванні. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Суми, 2012. № 2. С. 51–55.

7. Клименко В. В. Психологія спорту. Київ: 2007. 427 с.

8. Лубышева Л. И. Интеграция спортивного и олимпийского воспитания в образовательном пространстве школы. *Наука в олимпийском спорте*. Москва: 2007. № 2. С. 36-40.

9. Платонов В.Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения. Москва: 2005. 820 с.

10. Платонов К. Занимательная психология. Санкт-Петербург: 1997. 288 с.

11. Степанов О. М., Фіцула М. М.. Основи психології і педагогіки: навчальний посібник. Київ: 2006. 520 с.

12. Тіняков А. О. Аналіз можливостей юнацького спорту як соціальної системи у вихованні моральних якостей особистості. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. Київ: 2010. № 3. С. 66-74.

13. Цимбалюк І. М. Психологія : навч. посібник. Київ: 2004. 216 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-041-4-5>

РОЛЬ ПСИХОЛОГА У ПОСТРЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЖИТТІ ОСІБ ІЗ НАРКОТИЧНОЮ ТА АЛКОГОЛЬНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ

Козира П. В.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології факультету психології

Львівський державний університет внутрішніх справ

м. Львів, Україна

Реабілітація осіб із наркотичною та алкогольною залежністю – процес ізоляції від зовнішнього середовища, зосередження особи на внутрішньому світі, переосмислення цінностей, напрацювання нових ресурсів для життя у тверезості.